

Arkadiusz Domaszek

Formacja alumnów wyższych seminariów duchownych do korzystania ze środków społecznego przekazu w misji Kościoła

Prawo Kanoniczne : kwartalnik prawnohistoryczny 51/3-4, 91-106

2008

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KS. ARKADIUSZ DOMASZK SDB

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

FORMACJA ALUMNÓW WYŻSZYCH SEMINARIÓW DUCHOWNYCH DO KORZYSTANIA ZE ŚRODKÓW SPOŁECZNEGO PRZEKAZU W MISJI KOŚCIOŁA

Treść: Wstęp. – 1. Środki społecznego przekazu w misji Kościoła. – 2. Ogólne wytyczne formacji medialnej alumnów. – 3. Ukształtowanie odbiorców. – 4. Formacja pastoralna. – 5. Specjalistyczne przygotowanie. – Zakończenie.

Wstęp

Formacja alumnów wyższych seminariów duchownych obejmuje szereg różnych zagadnień. Ze względu na technologiczny i kulturowy wzrost znaczenia środków społecznego przekazu, nie sposób pominąć tej problematyki w formacji seminaryjnej. Celem niniejszego badania będzie próba opracowania studium formacji seminaryjnej w relacji do korzystania z mediów w misji Kościoła, oraz odpowiedzi na pytania: jakie są normy prawne oraz nauczanie Kościoła w tym zakresie, kogo i do czego zobowiązuje prawodawca w tej współcześnie ważnej problematyce?

Punktem wyjścia tego opracowania będzie zauważenie obecności mediów w misji Kościoła. Następnie zostaną wyróżnione podstawowe założenia formacji alumnów seminariów do korzystania ze środków społecznego przekazu. W dalszej kolejności przedstawione zostaną szczegółowe normy kształcenia seminarzystów odnoszące się do trzech poziomów: pierwszy obejmujący ukształtowanie alumnów jako odbiorców przekazu medialnego, następny etap posiadający wymiar pastoralny, trzeci (specjalistyczny) skierowany do tych, którzy będą zaangażowani w przyszłości w pracy na polu mediów lub będą wykładowcami w tej dziedzinie.

1. Środki społecznego przekazu w misji Kościoła

Media pełnią znaczącą rolę w misji współczesnego Kościoła. Są one rozumiane jako przydatne narzędzie w dziele ewangelizacji. W dekrete Soboru Watykańskiego II o środkach społecznego przekazu czytamy: „Kościół katolicki został ustanowiony przez Chrystusa Pana, aby nieść zbawienie (...) również za pomocą środków przekazu społecznego. Kościołowi z natury przysługuje więc prawo posiadania i stosowania wszystkich tego rodzaju środków w takim zakresie, w jakim są niezbędne lub pożyteczne w chrześcijańskim wychowaniu i we wszelkich działaniach podejmowanych dla zbawienia dusz.”¹

Sobór Watykański II poleca w szczególności korzystanie z dobrej prasy katolickiej, filmów, transmisji radiowych i telewizyjnych; również zachęca do tworzenia i popierania katolickich mediów.² Ponadto do obowiązków wiernych należy utrzymywanie i wspomaganie katolickiej prasy, radia, TV, itd., „których szczególnym celem winno być szerzenie i obrona prawdy oraz troska o chrześcijańskie wychowanie społeczeństwa ludzkiego”.³

Z tak postawionymi postulatami wiążą się zadania duszpasterzy. Należą do nich: kierowanie wiernymi w odniesieniu do mediów, jak również wykorzystanie środków przekazu w przepowiadaniu Ewangelii.⁴ Konieczne jest zatem wykształcenie medialne duszpasterzy oraz formowanie ich do korzystania ze środków społecznego przekazu.⁵ Wykształcenie takie może nastąpić m.in. w specjalistycznych szkołach, fakultetach, instytutach, które przekazują pełną formację chrześcijańską.⁶

Nadzór nad pasterskim wykorzystaniem środków społecznego przekazu pełni Papieska Rada ds. Środków Społecznego Przekazu⁷

¹ Dekret Soboru Watykańskiego II o środkach społecznego przekazu *Inter mirifica*, 04.12.1963, w: *Sobór Watykański II, Konstytucje Dekrety Deklaracje*, Poznań 2002, s. 87-95, nr 3. O ewangelizacyjnej roli mediów w sytuacji polskiej, por. *II Polski Synod Plenarny (1991-1999)*, Poznań 2001, s. 20. 101-124.

² Por. *Inter mirifica*, nr 14.

³ Tamże, nr 17.

⁴ Por. tamże, nr 3. 13.

⁵ Por. tamże, nr 15-16.

⁶ Por. tamże, nr 15.

⁷ Por. tamże, nr 19.

oraz analogiczne rady przy Konferencjach Episkopatów.⁸ Od czasów soborowych ważną funkcję pełni coroczny *Dzień środków społecznego przekazu*. Jest on przeznaczony na rozważenie różnych aspektów znaczenia mediów w życiu Kościoła oraz zanoszenia w tej intencji modlitw i do zbierania na ten cel ofiar.⁹

Instrukcja *Communio et progressio* z 1971 r. poszerza nauczanie Kościoła na temat wykorzystania środków społecznego przekazu w misji Kościoła. Katolików, w tym i duchownych, zachęca się i zaprasza do występowania w mediach. Wówczas w jakiej mierze reprezentują oni Kościół.¹⁰ Dlatego, zwłaszcza duchownym i osobom zakonnym, należy zapewnić odpowiednie przygotowanie do pracy w środkach przekazu.¹¹ Media służą dialogowi w Kościele.¹² Ponadto m.in. dzięki środkom przekazu dialog występuje pomiędzy Kościołem a światem.¹³ Środki przekazu odgrywają więc znaczącą rolę w szerzeniu Ewangelii.¹⁴

Dalsze istotne wątki nauczania Kościoła w odniesieniu do mediów przynosi instrukcja *Aetatis novae* z 1992 r. Środki przekazu we współczesnym świecie służą całościowemu rozwojowi człowieka, w jego kształceniu integralnym kulturowo, a także transcendentnym i religijnym.¹⁵ Dalej dokument stwierdza też, że media są przydatne w dialogu Kościoła ze światem, w służbie ludzkiej wspólnoty i postępu ludzkiego, w służbie samej wspólnoty kościelnej i nowej ewangelizacji.¹⁶

Następnie instrukcja nakreśla główne zadania duszpasterskie w zakresie wykorzystania środków przekazu społecznego. Są nimi

⁸ Sobór Watykański II polecił biskupom diecezjalnym troskę nad wszelkimi przedsięwzięciami, które dotyczą mediów oraz tworzenie narodowych urzędów środków społecznego przekazu, por. tamże, nr 20-21.

⁹ Por. tamże, nr 18.

¹⁰ Papińska Komisja ds. Środków Społecznego Przekazu, Instrukcja duszpasterska o środkach społecznego przekazu *Communio et progressio*, 23.05.1971, AAS 63 (1971), s. 593-656, nr 106.

¹¹ Por. tamże, nr 111.

¹² Por. tamże, nr 116.

¹³ Por. tamże, nr 122-125.

¹⁴ Por. tamże, nr 126-134.

¹⁵ Por. Papińska Rada ds. Środków Społecznego Przekazu, Instrukcja duszpasterska o przekazy społeczny *Aetatis novae*, 22.02.1992, L'Osservatore Romano 6 (1992), s. 50-49, nr 7.

¹⁶ Por. tamże, nr 8-11.

m.in. tworzenie i rozwijanie kościelnych mediów, formacja, zwłaszcza duszpasterzy, do pracy w dziedzinie mass mediów i duszpasterstwa osób pracujących w mediach.¹⁷

Środki społecznego przekazu jednoczą ludzkość i przyczyniają się do powstawania „światowej wioski”. Stają się one „pierwszym areopagiem”.¹⁸ Media stanowią zatem w dzisiejszym świecie nową i bardzo ważną kościelną „ambonę”.

Zagadnienie wykorzystania mediów w misji Kościoła występuje również w wielu ostatnich wypowiedziach Urzędu Nauczycielskiego Kościoła. Przykładowo, wśród ostatnich enuncjacji przytoczyć można wypowiedź Benedykta XVI do Papieskiej Rady ds. Środków Społecznego Przekazu z marca 2006 r. Stwierdził on, że praca w środkach przekazu „jest zarówno bezpośrednią formą ewangelizacji, jak i wkładem w krzewienie wszystkiego, co prawdziwe i dobre dla każdej ludzkiej społeczności”.¹⁹ Apostolstwo na płaszczyźnie mediów winno łączyć się ponadto ze świadectwem życia chrześcijańskiego; jest ono wprowadzaniem głosu i argumentów Chrystusa na forum społecznego przekazu, a także budowaniem mostów porozumienia pomiędzy Kościołem a opinią publiczną.²⁰

2. Ogólne wytyczne formacji medialnej alumnów

Media wywierają wpływ na niemal wszystkie dziedziny życia i dlatego przygotowanie przyszłych kapłanów musi być przystosowane do współczesnych potrzeb i zadań.²¹ Dokumenty nauczania kościelnego odnosząc się do środków społecznego przekazu, wielokrotnie wskazują na potrzebę ukształtowania medialnego alumnów seminariów duchownych. Wykształcenie w tym zakresie jest wręcz

¹⁷ Por. tamże, nr 17-19.

¹⁸ Por. tamże, nr 1.

¹⁹ B e n e d y k t XVI, *Krzewić prawdę i umacniać pokój*, Przemówienie do uczestników zgromadzenia plenarnego Papieskiej Rady ds. Środków Społecznego Przekazu, 17.03.2006, <http://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/benedykt.html> Por. B e n e d y k t XVI, *Misja Kościoła w dziedzinie wychowania*, Przemówienie do I grupy biskupów polskich, 26.11.2005, http://www.opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/benedykt_XVi/przemowienia/adliminapl1.html

²⁰ Por. B e n e d y k t XVI, *Apostolstwo przez środki społecznego przekazu*, http://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/benedykt_XVi/przemowienia/masmedia_02062006.html.

²¹ Por. Kongregacja Wychowania Katolickiego, *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis*, 19.03.1985, Warszawa 1986, nr 4.

integralną częścią ich formacji.²² Zagadnienie przygotowania przyszłych kapłanów w relacji do środków społecznego przekazu bezpośrednio podejmuje instrukcja Kongregacji Wychowania Katolickiego z 1986 r.²³ Dokument przekazuje propozycje i wskazówki o charakterze ogólnym, które muszą być dostosowane do zróżnicowanych warunków miejscowych.²⁴

W formacji medialnej alumnów wyróżnia się trzy poziomy. Pierwszy stopień obejmuje wszystkich alumnów jako odbiorców (czytelników, słuchaczy, widzów). Drugi, ze względu na przyszłą posługę kapłańską, zmierza do umiejętności formowania wiernych do właściwego korzystania z mediów oraz do wykorzystania środków przekazu w duszpasterstwie. Trzeci poziom, zwany specjalistycznym, obejmuje przyszłych pracowników mediów i wykładowców.

Przygotowanie medialne dotyczy określonych, a jednocześnie koniecznych przestrzeni wiedzy i umiejętności, tym samym niektóre aspekty są mniej istotne. Przez środki społecznego komunikowania należy rozumieć prasę codzienną, czasopisma informacyjne, film, radio, telewizję i Internet.²⁵ Mniej charakterystycznymi środkami są teatr, wydawnictwo książek czy techniczne kwestie dotyczące

²² Por. *Communio et progressio*, nr 111; *Aetatis novae*, nr 18; Papieska Rada ds. Środków Społecznego Przekazu, *Kościół a Internet*, 22.02.2002, Wiadomości KAI z 10.03.2002, s. 31-35, nr 11. W polskiej literaturze – zagadnienie przygotowania alumnów seminaryjnych do korzystania z mediów – należy zauważyć artykuł Edwarda Góreckiego, *Prawo i obowiązek Kościoła do korzystania ze środków społecznego przekazu w przygotowaniu kandydatów do kapłaństwa*, w: *Przesłanie chrześcijańskie a mass media. Aspekty prawno-kanoniczne. Materiały spotkania wykładowców prawa kanonicznego* (WSD oo. Redemptorystów, Tuchów, 7-8 kwietnia 1999 r.), red. A. Kaczor, Lublin 2000, s. 18-29; por. także K. Pokorna-Ignatowicz, *Kościół w świecie mediów. Historia- dokumenty- dylematy*, Kraków 2002, s. 120-127.

²³ Por. Kongregacja Wychowania Katolickiego, *Wskazania dla formacji przyszłych kapłanów odnośnie do środków społecznego przekazu (dalej Wskazania dla formacji)*, 19.03.1986, Watykan 1986; cytaty pol. za tłum. K. Klauza, w: *Kościół a środki społecznego przekazu*, red. J. Chrapiek, Warszawa 1990, s. 228-263.

²⁴ Por. tamże, nr 6.

²⁵ Por. tamże, nr 10. Instrukcja z 1986 r. nie wymienia wprost Internetu, ale jest on tak ważny, że nie można tego medium pominąć we współczesnej formacji seminaryjnej. Formacja seminarzystów może objąć różnorodne środki przekazu jak i umiejętności techniczne studentów; te zróżnicowane aspekty wykształcenia medialnego były również przedmiotem badań w USA, por. S. Mahood, D. E. Harris, *Technology in Parish Ministry: How our Seminaries are Preparing Future Priests*, Seminary Journal 10 (2004) nr 3, s. 81-93.

płyty, kaset itp.²⁶ Uwzględniając specyfikę poszczególnych mediów, zasadniczo środki przekazu winny być traktowane jako całość. Wśród różnych zjawisk społecznych i kulturalnych należy uwzględnić w formacji problematykę przekazywania informacji, reklamy i opinii publicznej.²⁷

Poziom podstawowy i duszpasterski prowadzi do integralnego ukształtowania osobowości studentów; z nauczaniem teoretycznym łączy się praktyczna umiejętność korzystania z mediów, której towarzyszy postawa realizmu i krytycyzmu.²⁸ Dla zagwarantowania integralnego uformowania studentów należy zapewnić odpowiednią kadre naukową. Wykładowcami w tej materii nie mogą być zwykli praktycy czy technicy znający media, lecz mają to być osoby kompetentne naukowo, świadome złożonych problemów kulturalnych, społecznych i religijnych oraz nauczania kościelnego.²⁹

3. Ukształtowanie odbiorców

Podstawowa formacja na tym etapie powinna prowadzić do rozwinięcia krytycznego zmysłu odbioru oraz pewnego sumienia, a dalej do umiejętnego i dobrowolnego wybierania dobrych programów.³⁰ Właściwy wybór wymaga docenienia przekazu, który wyróżnia się z moralnego, naukowego i artystycznego punktu widzenia, a jednocześnie unikania tego, co przyniosłoby uszczerbek duchowy.³¹

W wychowaniu do mediów istotną rolę pełni rodzina.³² Funkcję rodziny w edukacji medialnej wspomaga katecheza³³ i szkoła.³⁴

²⁶ Por. *Wskazania dla formacji*, nr 10.

²⁷ Por. tamże.

²⁸ Por. tamże, nr 11.

²⁹ Por. tamże, nr 12.

³⁰ Por. tamże, nr 14; *Communio et progressio*, nr 65. "Do uczenia się i uczenia innych przede wszystkim są wezwani ci, którzy mają konkretne zadania edukacyjne wewnątrz wspólnoty diecezjalnej. Myślę w szczególności o roli, jaką na tym polu mogłoby odgrywać *Seminarium*.", C. M a r t i n i, *Rozmowy z moim telewizorem. Spotkanie Kościoła ze światem mass-mediów*, Kraków 1998, s. 96.

³¹ Por. *Inter mirifica*, nr 9.

³² Por. *Communio et progressio*, nr 67.

³³ Por. *Inter mirifica*, nr 16; *Communio et progressio*, nr 108; Kongregacja ds. Duchowieństwa, *Dyrektorium ogólne o katechizacji*, 15.08.1997, Poznań 1998, nr 162.

³⁴ Por. *Inter mirifica*, nr 16; *Communio et progressio*, nr 107; Kongregacja Wychowania Katolickiego, *Osoby konsekrowane i ich misja w szkole*, 28.10.2002, Poznań 2003, nr 33. O formacji do dojrzałego korzystania z mediów m.in. w rodzinie i szkole, por. także *II Polski Synod Plenarny*, dz. cyt., s. 120-121.

Jednakże nie wszyscy alumni otrzymują podstawowe przygotowanie medialne w wymienionych środowiskach. Dlatego seminaria powinny organizować dodatkowe kursy, konferencje i odczyty.³⁵ Wymienione formy są pomocne do wypracowania samodzielnych i świadomych wyborów programów (jakościowych i ilościowych), a następnie do odpowiedzialnego zachowania się w trakcie programów. W dalszej kolejności formacja prowadzi do wydawania przemysłanych i krytycznych sądów oraz opinii o treściach i wartościach przekazu medialnego.³⁶

Dla kształcenia przyszłych kapłanów istotne znaczenie posiada religijno-moralny wymiar mass mediów. Jednakże zagadnień moralnych nie można zredukować do moralizowania czy sfery erotycznej³⁷. Preferowane jest pozytywne wykorzystanie i użycie mediów, wybór wartości pozytywnych przed negatywnymi. Wraz z relacją: odbiorca indywidualny-środki przekazu, trzeba wskazywać na ich społeczne odniesienia. Ponadto odbiorcy „zobowiązani do wypełnienia prawa moralnego, nie powinni zaniedbywać obowiązku informowania się w porę na temat ocen, jakie w tych sprawach wygłasza kompetentny autorytet, i stosowania się do nich zgodnie z normami prawego sumienia”.³⁸ Formacja seminaryjna przygotowuje m.in. do życia w celibacie.³⁹ Dlatego kapłani, zatem również i seminarzyści, winni zachować roztropność i ascezę w korzystaniu z mediów. „Wykorzystując środki społecznego przekazu powinni zachować konieczną dyskrecję i unikać wszystkiego, co może szkodzić powołaniu.”⁴⁰ Kontakt z mediami w szczególnych przypadkach

³⁵ O formacji odbiorców mediów poprzez różnego rodzaju kursy, por. *Communio et progressio*, nr 66.

³⁶ Por. *Wskazania dla formacji*, nr 15; *Ratio fundamentalis*, nr 89.

³⁷ Por. *Wskazania dla formacji*, nr 17.

³⁸ *Inter mirifica*, nr 9. O korzystaniu z recenzji i opinii, por. *Communio et progressio*, nr 112.

³⁹ „§ 1. Do zachowania celibatu mają być przygotowani przez odpowiednie wychowanie i niech uczą się doceniać go jako szczególny dar Boży. § 2. Alumnow trzeba należycie zapoznać z obowiązkami i trudami, które są właściwe świętym sługom Kościoła, nie ukrywając żadnej trudności życia kapłańskiego.”, *Codex Iuris Canonici, auctoritate Joannis Pauli PP. promulgatus*, Kodeks Prawa Kanonicznego. Przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu, Poznań 1984 (dalej KPK 1983), kan. 247; o obowiązku celibatu duchownych, por. tamże, kan. 277.

⁴⁰ Kongregacja ds. Duchowieństwa, *Dyrektorium o posłudze i życiu kapłanów*, 31.01.1994, Watykan 1994, nr 60; Tenże, *Przewodnik do formacji kapłańskiej o celibacie*, 11.04.1974, w: *Nauka Kościoła o charyzmacie celibatu. Wybór dokumentów*, red.

może prowadzić do postawy uzależnienia. Dotyczy to m.in. Internetu. Dlatego wychowawcze programy seminaryjne winny zawierać praktyczne wskazania dotyczące korzystania z mediów, także w kontekście etyczno-moralnym.⁴¹

Przygotowanie alumnów uwzględnia następnie aspekty kulturowe i estetyczne, które należy łączyć z innymi dziedzinami wiedzy i komunikacji międzyludzkiej.⁴² Kultura łącząca się z mediami domaga się wyrobienia umiejętności odczytywania i rozumienia ich języka. Umiejętność ta wraz z urobieniem estetycznym sprawia, że seminarzyści będą „w sposób naturalny odrzucać programy o niskich walorach kulturalnych i moralnych”.⁴³ Całościowe kulturalne wyrobienie pomoże im lepiej zrozumieć współczesną mentalność, a zarazem przemawiać językiem zrozumiałym dla odbiorcy.⁴⁴

Wielkie oddziaływanie mediów dotyczy nie tylko sfery rozrywki, ale także jest znaczące w przekazie informacji oraz całej ludzkiej formacji. „Dlatego, niech przez udział w forum dyskusyjnym i innych podobnych ćwiczeniach, alumni przyzwyczajają się do analizowania, dyskusowania i krytycznego osądu programów i ich treści, szczególnie dotyczących spraw kontrowersyjnych w dziedzinie kulturalnej, społecznej i etyczno-religijnej.”⁴⁵ Aby uniknąć nadużyć oraz przeciwstawić się negatywnemu wpływowi mediów należy też pamiętać o niezbędnej równowadze. To oznacza potrzebę ukierunkowania seminarzystów do umiłowania lektury osobistej, milczenia i medytacji.⁴⁶ Wymienione narzędzia formacyjne zapobiegają powierzchowności i niepotrzebnemu rozproszeniu.

A. J a s i ń s k i, Gniezno 1998, s. 7-78, nr 89. Osobom konsekrowanym, w kontekście ich powołania i czystości, również zaleca się roztropność w korzystaniu z mediów, por. KPK 1983, kan. 666.

⁴¹ Por. J. A. R a f f e r t y, *Internet Addiction and Seminary Formation*, *Seminary Journal* 8 (2002) nr 1, s. 24-33.

⁴² Por. *Wskazania dla formacji*, nr 16.

⁴³ Tamże. Por. *Communio et progressio*, nr 50. 53.

⁴⁴ Por. J a n P a w e ł II, Posynodalna adhortacja apostołska o formacji kapłanów we współczesnym świecie *Pastores dabo vobis*, 25.03.1992, Wrocław 1992, nr 52.

⁴⁵ *Wskazania dla formacji*, nr 18. Por. *Ratio fundamentalis*, nr 68.

⁴⁶ Por. *Wskazania dla formacji*, nr 19. „Pośród niepokoju i zgiełku panującego w naszym społeczeństwie, koniecznym elementem pedagogii modlitwy jest ukazywanie głębokiego ludzkiego sensu i religijnej wartości milczenia jako atmosfery duchowej nieodwołalnej do tego, by odczuć obecność Boga i w niej się zanurzyć.”, *Pastores dabo vobis*, nr 47.

4. Formacja pastoralna

Kodeks Prawa Kanonicznego zobowiązuje pasterzy do aktywnego wykorzystania mediów w misji Kościoła. „W wypełnianiu swojej funkcji, pasterze Kościoła, korzystając z prawa przysługującego Kościołowi, powinni posługiwać się środkami społecznego przekazu.”⁴⁷ Kapłani powinni umieć wykorzystać mass-media w duszpasterstwie, zwłaszcza w przepowiadaniu słowa Bożego i w katechezie.⁴⁸ „Nieodzownym wymaganiem w formacji intelektualnej kapłanów jest poznanie i wykorzystanie w ich pracy duszpasterskiej środków społecznego przekazu. Jeśli są one dobrze zastosowane, stanowią opatrnościowe narzędzie ewangelizacji, mogą nie tylko objąć wielką liczbę wiernych oraz dalekich od Kościoła, lecz także głęboko wpływać na ich mentalność i sposób działania.”⁴⁹ Także misyjny wymiar Kościoła łączy się z gotowością i otwartością na podjęcie wszystkich możliwych form głoszenia Ewangelii, w czym pomocne są media.⁵⁰ Tak postawione zadania domagają się uprzedniego przygotowania w seminarium.

W formacji pastoralnej alumnnów wymienić trzeba trzy cele. Należą do nich: przygotowanie do wykorzystania mediów w przyszłej działalności duszpasterskiej, ukształtowanie do roli nauczycieli i przewodników dla innych odbiorców, uwrażliwienie na stałą potrzebę unowocześniania pracy duszpasterskiej.⁵¹

⁴⁷ KPK 1983, kan. 822 § 1. Wykorzystanie mediów w misji Kościoła dotyczy także norm, rozproszonych poza trzecią księgą Kodeksu z 1983 r. W przygotowaniu do małżeństwa chrześcijańskiego można skorzystać ze środków przekazu, por. tamże, kan. 1063 nr 1. W ramach kanonicznego prawa karnego, bluźnierstwo, naruszenie obyczajów, znieważenie religii lub Kościoła, wywoływanie nienawiści czy pogardy domagają się zastosowania sprawiedliwej kary, por. tamże, kan. 1369. Pasterze Kościoła mają prawo i obowiązek stosowania sankcji administracyjnych czy karnych, ale środki dyscyplinarne powinny być ostatnimi, z których się skorzysta, por. Kongregacja Nauki Wiary, *Instrukcja o niektórych aspektach wykorzystania środków społecznego przekazu w promowaniu nauki wiary*, 30.03.1992, w: *W trosce o pełnię wiary, Dokumenty Kongregacji Nauki Wiary 1966-1994*, Tarnów 1995, s. 383.

⁴⁸ Por. *Dyrektorium o posłudze i życiu kapłanów*, nr 46-47. O relacji mediów do katechezy, por. Kongregacja ds. Duchowieństwa, *Dyrektorium Ogólne o Katechizacji*, nr 160-162.

⁴⁹ *Dyrektorium o posłudze i życiu kapłanów*, nr 77.

⁵⁰ Por. *Pastores dabo vobis*, nr 59.

⁵¹ Por. *Wskazania dla formacji*, nr 20. O ciągłym dokształcaniu medialnym duchownych i wykorzystaniu mass-medium w ich pracy, por. *Communio et progressio*, nr 110. Kodeks Prawa Kanonicznego z 1983 r. wprost nie wymienia środków społecznego prze-

Osiągnięcie wymienionych celów domaga się formacji teoretycznej i praktycznej. Wykłady winny przybliżyć studentom wiedzę o środkach społecznego przekazu, języku mediów, duszpasterskim ich wykorzystaniu; potrzebne są też analizy krytyczno-porównawcze typowych programów i publikacji.⁵² Program studiów seminaryjnych w Polsce kilkakrotnie odnosi się do wykształcenia medialnego. Pośród przedmiotów fakultatywnych wymienione są *Propedeutyka nauk o sztukach audiowizualnych* oraz *Środki społecznej komunikacji*.⁵³ Natomiast w grupie przedmiotów obowiązkowych wymienić trzeba *Katolicką naukę społeczną* i *Teologię pastoralną*. Wykład pierwszego z wymienionych przedmiotów na roku IV powinien poruszyć problematykę zadań mass-mediów;⁵⁴ w wykładzie *Teologii pastoralnej* na roku VI, należy z kolei poruszyć zagadnienie środków społecznego przekazu w duszpasterstwie.⁵⁵ Chociaż literalnie polskie *Ratio studiorum* nie łączy kwestii mediów z innymi przedmiotami, to potrzebne jest odniesienie się do tej problematyki przy wykładzie innych dziedzin, zwłaszcza katechetyki, homiletyki i liturgiki. „Wszystkie zagadnienia związane ze społecznym przekazem powinny znaleźć właściwe sobie miejsce w teologii, zwłaszcza moralnej i pastoralnej, a główne zasady mass mediów należy omawiać również w książkach katechetycznych.”⁵⁶ Wykładu tematyki mediów nie należy więc traktować jako jedynie pomocniczego czy nadobowiązkowego, lecz należy go włączyć organicznie w całość formacji seminaryjnej.⁵⁷ Problemu nie można innymi sło-

kazu w formacji seminaryjnej, jednakże należy przywołać kan. 252 § 3, który wskazuje na potrzebę kształcenia w innych – pomocniczych i specjalnych dyscyplinach.

⁵² Por. *Wskazania dla formacji*, nr 21. O teologicznym ujęciu mediów, por. K. K l a u z a, *Eklezjogenetyczna funkcja środków społecznego przekazu*, w: *Kościół a środki społecznego przekazu*, red. J. C h r a p e k, Warszawa 1990, s. 160-171.

⁵³ Por. *Zasady formacji kapłańskiej w Polsce Ratio institutionis sacerdotalis pro Polonia*, Częstochowa 1999, s. 143.

⁵⁴ Por. tamże, s. 182.

⁵⁵ Por. tamże, s. 190. „Na seminariach duchownych i innych uczelniach katolickich spoczywa szczególnie obowiązek wprowadzania studentów w złożoność współczesnej problematyki kulturowej. Powinny być prowadzone systematyczne wykłady, ćwiczenia itp. na temat prawidłowego odbioru mediów.”, *II Polski Synod Plenarny*, dz. cyt., s. 116; o ujęciu zagadnienia ewangelizacji przez środki społecznego przekazu w programie studiów seminaryjnych, por. tamże, s. 175.

⁵⁶ *Communio et progressio*, nr 108. Jedną z przydatnych pozycji jest np. opracowanie A. L e p a, *Pedagogika mass mediów*, Łódź 2003.

⁵⁷ Por. *Wskazania dla formacji*, nr 26.

wy sprowadzić tylko do wyodrębnienia oddzielnej dyscypliny nauczania – mediów, „ile raczej (chodzi) o właściwy sposób nauczania filozofii i teologii w sytuacji, gdy człowiek ma wrażliwość odmienną od dotychczasowej, ukształtowaną dzięki wpływowi elektronicznych narzędzi komunikowania”.⁵⁸

Formacja intelektualna nie może ograniczać się tylko do wykładów, należy również uwzględnić ćwiczenia, konwersatoria i samodzielne opracowania.⁵⁹ „Alumni powinni uczestniczyć w praktycznych ćwiczeniach, jeśli to możliwe, z udziałem specjalistów z zewnątrz, w zakresie właściwego korzystania ze sprzętu: dykcji i zachowania się przed mikrofonem, kamerą filmową lub telewizyjną, zwłaszcza podczas czynności liturgicznych.”⁶⁰ Innymi praktycznymi formami są: próby sceniczne, dyskusje zespołowe, prowadzenie i udzielanie wywiadów, pisanie artykułów i scenariuszy, tekstów reklamowych.⁶¹ Przestrzenią praktyk seminaryjnych może być prasa seminaryjna, parafialna czy lokalna.⁶²

Pomocniczym środkiem wyrazu i komunikacji w formacji medialnej jest teatr. Zaangażowanie teatralne, osobista interpretacja tekstu rozwijają umiejętność wypowiedzania się.⁶³ Innymi pomocami są kontakty z autorami dzieł literackich oraz specjalistami-pracownikami mediów.⁶⁴

Formacja duszpasterska obejmuje całą osobę, dlatego w ukształtowanie medialne wpisuje się ponadto całe przygotowanie dydaktyczne i pedagogiczne alumnow. Wykształceniu medialnemu sprzyja też umiejętność porozumiewania się z wykładowcami oraz pomiędzy sobą, umiejętność dialogu, ale i wewnętrzne skupienie.⁶⁵

⁵⁸ J. Chrapiek, *Współczesne techniki komunikowania nowym wyzwaniem dla Kościoła*, w: *Kościół a środki społecznego przekazu*, red. J. Chrapiek, Warszawa 1990, s. 18.

⁵⁹ Por. *Zasady formacji kapłańskiej w Polsce*, s. 144-145.

⁶⁰ *Wskazania dla formacji*, nr 21.

⁶¹ Por. tamże.

⁶² Por. tamże.

⁶³ Por. tamże, nr 22. O znaczeniu teatru i jego roli medialnej, por. *Communio et progressio*, nr 158-161.

⁶⁴ Por. *Wskazania dla formacji*, nr 25.

⁶⁵ Por. tamże, nr 24. O umiejętności dobrej komunikacji wychowawców i nauczycieli z alumnowi, w kontekście m.in. wpływu mass-mediów, por. Kongregacja Wychowania Katolickiego, *Wskazania dotyczące przygotowania wychowawców seminaryjnych*, 04.11.1993, Roma 1993, nr 39.

5. Specjalistyczne przygotowanie

Wraz z właściwą wszystkim seminarzystom formacją medialną, należy rozpocząć specjalistyczne przygotowanie niektórych uczniów. Objąć powinno ono tych, którzy już pracują w mediach lub będą w nich pracować, czy też mają szczególne predyspozycje do tego rodzaju pracy.⁶⁶ Przygotowanie do przyszłej działalności dziennikarskiej, organizowania katolickich programów radiowych czy telewizyjnych, reprezentowania instytucji kościelnych w roli rzeczników prasowych itp. może rozpocząć się już w seminarium. Drugą grupę uczniów, których dotyczy specjalistyczna formacja, stanowią przyszli wykładowcy przedmiotów odnoszących się do mass mediów oraz kierownicy i koordynatorzy różnych diecezjalnych czy narodowych biur społecznego komunikowania.⁶⁷ Potrzebę przygotowania fachowej kadry do pracy w mediach sygnalizuje także nauczanie polskich biskupów. „Ewangelizacja przez media oraz formacja dziennikarzy i innych specjalistów uznawana jest za jedno z podstawowych zadań Kościoła.”⁶⁸

Studia seminaryjne (filozoficzno-teologiczne) przygotowują przyszłych kapłanów i to jest główny cel tego okresu. Wskazanie na specjalistyczną formację części uczniów odnosi się, jak się wydaje, do rozpoczęcia w jakimś mierze tego specyficznego przygotowania jeszcze w seminarium. Na potrzebę oddzielnej formacji wskazuje m.in. instrukcja *Communio et progressio*. „Dlatego to odpowiednie czynniki w poszczególnych krajach oraz wyspecjalizowane w przekazie instytucje będą czuwać nad tym, by każdy kto posługuje się środkami społecznego przekazu albo ma się kiedyś im poświęcić, przeszedł gruntowne przygotowanie w tym zakresie.”⁶⁹ „Alumnom, wykazującym szczególne zamiłowanie i zdolności do pracy w dziedzinie środków przekazu, należy zapewnić dokładniejsze i głębsze przygotowanie do niej.”⁷⁰ Obok wykształcenia doktrynalnego i for-

⁶⁶ Por. *Wskazania dla formacji*, nr 27.

⁶⁷ Por. tamże. Przygotowanie seminaryjne powinno pomóc przyszłym kapłanom nie tylko w odbiorze mediów, ale także może przygotować do roli producenta i pracodawcy, por. D. E. H a r r i s, V. J. K l i m o s k i, B. L a n e, S. M a h f o o d, *The Catholic Internet: Seminary Technologies Impacting the Teaching and Learning Environment of the Church*, *Seminary Journal* 9 (2003) nr 3, s. 80.

⁶⁸ *II Polski Synod Plenarny*, dz. cyt., s. 108.

⁶⁹ *Communio et progressio*, nr 106.

⁷⁰ Tamże, nr 111.

macji duchowej, osobom, które podejmą czynną pracę w środkach przekazu należy też zapewnić naukę umiejętności fachowych (praktycznych) w tym zakresie.⁷¹

Specjalistyczne przygotowanie domaga się zaangażowania osób (personelu dydaktycznego), środków i instytucji. Brakowi któregoś z tych czynników można zaradzić przez skorzystanie z propozycji innych (świeckich) instytucji nastawionych na przygotowanie zawodowe w zakresie pracy w mediach.⁷² Szczególną rolę w tym kontekście mogą spełnić uniwersytety katolickie czy kościelne. Poszukiwanie prawdy będące istotą uniwersytetu katolickiego łączy się z instytucjonalnym zaangażowaniem w służbę Kościołowi; kształcenie studentów na bazie chrześcijańskich wartości przygotowuje ich do pełnienia w przyszłości odpowiedzialnych funkcji w Kościele.⁷³ Podobnie i uczelnie kościelne wraz ze specjalistyczną formacją wyższą przygotowują studentów do podejmowania różnych funkcji w Kościele.⁷⁴ Konkretny przykład w obrębie Uniwersytetu Kard. Stefana Wyszyńskiego w Warszawie można odnaleźć w formie Instytutu Edukacji Medialnej i Dziennikarstwa, który istnieje przy Wydziale Teologicznym.⁷⁵

Przygotowanie do pracy w mediach i do wykładania tej problematyki w seminariach zwykle przekracza możliwości poszczególnych kościołów partykularnych. Dlatego istotną rolę w specjalistycznej formacji pełnią Konferencje Biskupie. Są one m.in. prawnie zobowiązane do docenienia radia i telewizji przez stanowienie szczegółowych norm. „Gdy idzie o przekazywanie nauki chrześcijańskiej przez radio lub telewizję, należy zachować przepisy wydane przez Konferencję Episkopatu.”⁷⁶ Pomocą dla biskupów w dziedzinie mediów mogą być

⁷¹ Por. *Aetatis novae*, nr 18.

⁷² Por. *Wskazania dla formacji*, nr 28.

⁷³ Por. J a n P a w e ł II, Konstytucja apostolska o uniwersytetach katolickich *Ex corde Ecclesiae*, 15.08.1990, AAS 82 (1990) s. 1475-1508, nr 13. 31.

⁷⁴ Por. J a n P a w e ł II, Konstytucja apostolska *Sapientia christiana* o uniwersytetach i wydziałach kościelnych, 15.04.1979, AAS 71 (1979) s. 469-499, art. 3 § 2.

⁷⁵ II Polski Synod Plenarny wskazuje na kształcenie dziennikarzy na następujących uczelniach: Katolicki Uniwersytet Lubelski, Uniwersytet Kard. Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, Papieska Akademia Teologiczna w Krakowie i Papieski Wydział Teologiczny we Wrocławiu, por. tamże, dz. cyt., s. 112-113.

⁷⁶ KPK 1983, kan. 772 § 2. „Do Konferencji Episkopatu należy wydanie przepisów określających warunki, jakie winny być wypełnione, aby duchowni oraz członkowie instytutów zakonnych mogli brać udział w programach radiowych lub telewizyjnych doty-

diecezjalne, czy krajowe komisje doktrynalne oraz współpraca seminariów, a także wspomnianych już wyżej uniwersytetów i wydziałów kościelnych.⁷⁷ Ponadto instrukcja *Aetatis novae* bardzo usilnie zaleca, aby problematyka środków społecznego przekazu została włączona w programy duszpasterskie. A nawet należy opracować odrębne programy dotyczące bezpośrednio mediów.⁷⁸

Zakończenie

Studium dokumentów nauczania kościelnego oraz norm prawnych potwierdza nagłą potrzebę formacji alumnów seminariów duchownych w zakresie środków komunikacji społecznej. Pierwszy stopień formacyjny to ukształtowanie seminarzystów jako roztropnych i krytycznych odbiorców przekazu medialnego. Do tej podstawy dołącza się pastoralne ukształtowanie, które obejmuje teoretyczny i praktyczny wymiar. Przygotowania alumnów nie można jedynie sprowadzić do wyizolowanego oddzielnego wykładu na temat mediów. Potrzebne jest całościowe odniesienie filozoficzno-teologicznej formacji do współczesnej problematyki medialnej. Niektórym z seminarzystów należy ponadto umożliwić rozpoczęcie specjalistycznej formacji, która pozwoli im w przyszłości podjąć odpowiedzialne zadania, m.in. w zakresie zarządu mediami katolickimi oraz w funkcjach nauczycielskich (w zakresie środków społecznego przekazu). Przedstawione w pracy wskazania doktrynalne i prawne posiadają charakter ogólny. To oznacza, że szczegóły formacji medialnej powinny wypracować poszczególne seminaria

czących nauki katolickiej lub obyczajów.”, tamże, kan. 831 § 2. O różnych rozporządzeniach, które wydały poszczególne Konferencje Episkopatu, por. P. U r s o, *Il ministero della parola divina, predicazione e catechesi (can. 781-792)*, w: *Gruppo italiano docenti di diritto canonico – La funzione di insegnare della Chiesa*, XIX Incontro di studio passo della Mendola – Trento, 29.06-03.07.1992, Milano 1994, s. 41-42. Konferencja Episkopatu Polski wydała stosowną instrukcję w 2005 r., *Normy dotyczące występowania duchownych i osób zakonnych oraz przekazywania nauki chrześcijańskiej w audycjach radiowych i telewizyjnych*, 09.03.2005, w: Akta Konferencji Episkopatu Polski nr 1 (10) 2005, s. 74-76.

⁷⁷ Por. Kongregacja Nauki Wiary, *Instrukcja o niektórych aspektach wykorzystania środków społecznego przekazu...*, s. 384.

⁷⁸ Por. *Aetatis novae*, nr 20-21. Częścią wspomnianej instrukcji jest *Aneks* omawiający elementy programu duszpasterskiego w dziedzinie społecznego przekazu. Program taki powinien m.in. odnieść się do formacji seminarzystów, por. tamże, nr 28. Por. także J. B a l i c k i, *Środki społecznego przekazu w świetle nauki Episkopatu Polski*, w: *Kościół a środki społecznego przekazu*, red. J. C h r a p e k, Warszawa 1990, s. 54-69.

– lub wspólnie w ramach Konferencji Episkopatu – uwzględniając przy tym lokalną specyfikę kulturową.

W formacji seminaryjnej pytanie, czy korzystać z mediów w duszpasterstwie i współczesnej ewangelizacji jest bezzasadne, bowiem odpowiedź jest jednoznaczna i pozytywna. Należy dziś pytać o to, jak wykorzystać środki społecznego przekazu, jakie formy komunikacji i jakie technologie są najbardziej użyteczne w konkretnej realizacji misji Kościoła.⁷⁹ Przyszły kapłan, świadomy i krytyczny odbiorca przekazu medialnego, powinien być partnerem w dialogu na temat współczesnych form komunikacji. Dynamika zmian kulturowych i komunikacyjnych domaga się, aby „niejako wyjść do przodu, stać się równorzędnym partnerem, ekspertem w tej dziedzinie, a nie obserwatorem, który nieśmiało próbuje nauczyć się funkcjonowania w nowych warunkach”.⁸⁰

Podsumowując przedstawioną w niniejszym studium problematykę przygotowania alumnów seminaryjnych do korzystania z mass-medium, można przytoczyć ciągle aktualną myśl papieża Pawła VI: „Środki te, wprzęgnięte w służbę Ewangelii, niezmiernie poszerzają zakres słuchania Słowa Bożego i zanoszą orędzie zbawienia do milionów ludzi. Kościół byłby winny przed swoim Panem, gdyby nie używał tych potężnych pomocy, które ludzki umysł coraz bardziej usprawnia i doskonali. Za ich pośrednictwem głosi orędzie, jakie mu zostało powierzone, ‘na dachach’; w nich znajduje nowe i skuteczne formy świętego oddziaływania, współczesną ambonę; poprzez nie może przemawiać do rzesz.”⁸¹

The formation of students of higher theological seminaries for the using mass-media in the mission of the Church

The formation of students of higher theological seminaries embraces different problems. It is not possible to skip the mass-media problem in the seminar-formation. The present research undertakes the problem of the seminar-formation in relation to using media in the mission of the Church, which are propositions of law and church-teaching in this field.

⁷⁹ Por. D. E. Harris, V. J. Klimoski, B. Lane, S. Mahfood, *The Catholic Internet*, dz. cyt., s. 81.

⁸⁰ K. Pokorna-Ignatowicz, *Kościół w świecie mediów*, dz. cyt., s. 126.

⁸¹ Paweł VI, Adhortacja apostolska o ewangelizacji w świecie współczesnym *Evangelii nuntiandi*, 08.12.1975, Wrocław 2001, nr 45.

Detailed norms of the education of seminarists bear upon three levels: first embraces the formation of seminarists as receivers, the next stage possesses the pastoral dimension, and the third (specialistic) is directed to those who will committing their future working on the field of media or will be lecturers in this sphere. The study of the documents of the church, instructions and propositions of law, confirms the urgent need of formation of the seminarists of theological seminaries, in the area of instruments of social communication. In the preparation of seminarists, one cannot only bring the separate lecture on the subject mass-media. Necessary is the general philosophical reference, and the theological formation to the present problems of social communication.

In the present evangelization one ought to use mass-media. One ought today to ask after this, as to using instruments of social communication, which forms of the communication and which technologies are most useful in the concrete realization of the mission of the Church. One future priest, the conscious and critical receiver, should be a partner in the dialogue in the subject of present forms of the communication.